

Život a dílo Dobroslavy a Václava Menclových v archívních fondech České a Slovenské republiky¹

KATEŘINA PAŘÍZKOVÁ

ABSTRACT: The life and works of Dobroslava and Václav Mencl in the archive resources of the Czech and Slovak republics

The archive of the National Museum, which specialises in the personal written resources of important figures in the long-term, is where the estate of Dobroslava and Václav Mencl was stored in 1978. This estate was finally organised between 2016 and 2018, after lying in storage for thirty years. Extensive research was carried out in other archives and libraries in the Czech Republic and in Slovakia during this organisation work and it is now possible to present a detailed summary of the lives Mr and Mrs Mencl and also the scope of their entire work. The content of the paper is structured into individual decades, with the addition of blocks of literature published by both scientists. A list of work that has not yet been published, which has remained as manuscripts, is a considerable benefit of this work. Some of these works are being prepared for publication.

KEY WORDS: Václav Mencl – Dobroslava Menclová – Monument Care – Castles – Fortification – Medieval Architecture – Folk Architecture – Archival Care

CONTACTS: PhDr. Kateřina Pařízková, Archiv Národního muzea, Na Zátorách 6, 170 00 Praha 7;
e-mail: katerina_parizkova@nm.cz

V roce 1978, po nezávinné autonehodě, zemřeli krátce po sobě manželé Václav a Dobroslava Menclovi. On inženýr architekt, dlouholetý pracovník Památkových ústavů na Slovensku i v Čechách, znalec středověké a lidové architektury, ona, taktéž architektka, přední odbornice zejména na hradní architekturu a fortifikaci měst.² Za svůj život společně

- 1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2018/22, 00023272).
- 2 Životopisné údaje obou manželů byly čerpány z těchto encyklopedií, článků a studií: *Slovník historiků umění, výtvarných kritiků, teoretiků a publicistů v českých zemích a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů*, ed. Lubomír SLAVÍČEK, Praha 2016, heslo Mencl, Václav s. 907–909, heslo Menclová, Dobroslava s. 909–910; *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*, ed. Anděla HOROVÁ, Praha 1995, s. 503–504; *Kapitoly z českého dějepisu umění II. Dvacáté století*, edd. Rudolf CHADRABA – Josef KRÁSA – Rostislav ŠVÁCHA – Anděla HOROVÁ, Praha 1987, s. 310–316; Klára BENEŠOVSKÁ, Kauza Václav Mencl: někdo musí z kola ven. Příspěvek k výuce dějin umění v letech 1938–1952, *Umění*, roč. LXXVI, 2018, s. 194–203; Helena ČIŽINSKÁ – Ivan P. MUCHKA, Václav Mencl, znalec a pedagog, *Staletá Praha*, roč. XXXI, č. 1, 2015, s. 162–166; Helena SOUKUPOVÁ, Stodesáté narozeniny Václava Mencla, *Průzkumy památek XXII*, 2015, č. 1, s. 1–6; TÁŽ, Odkaz Václava Mencla, 16. 1. 1905 – 28. 7. 1978, *ZPP LXVIII*, 2008, č. 6; TÁŽ, Cena ministra kultury za památkovou péči v roce 2004 Václavu Menclovi, *ZPP LXIV*, 2004, č. 5, s. 449–453; Vlasta DVOŘÁKOVÁ, Za Dobroslavou Menclovou, *Umění XXXIII*, 1985, s. 345–350; TÁŽ, Jako by to bylo včera. Pocta V. Menclovi k sedmdesátinám, *Umění XXVI*, 1978, s. 444–447; TÁŽ, Václav Mencl, in: *Kapitoly z českého dějepisu umění II.*, Praha 1987, s. 317–325; Daniela KRAMEROVÁ, We sell dreams: Work commissioned by the Shah of Iran from czech artist in the 1970s, *Umění LXI*, 2013, č. 4, s. 341–355; Ingrid CIULISOVÁ, *Dějepis umenia na Slovensku* (vybrané kapitoly), Bratislava 2011; TÁŽ, Pamiatkár Václav Mencl, Pamiatky a muzeá 6, 1993, s. 10–12; TÁŽ, Lesk

navštívili, zaměřili, zakreslili a vyfotografovali nespočet objektů v Československu, ale také v zahraničí. Po jejich nečekané smrti byla většina pozůstalosti z celoživotní činnosti manželů Menclových uložena do Archivu Národního muzea. Další podstatnou část archiválií opatruje slovenský Pamiatkový úrad, některé stále zůstávají v soukromých rukou. Nesčetné stavebně-historické průzkumy (dříve nazývané umělecko-historický rozbor) jsou rozesety v archivech místních památkových úřadů po celé České republice. Na podzim roku 2018 proběhlo na půdě Ústavu dějin umění při AV ČR zasedání, které si vytklo za cíl zmapovat rozmístění i obsah dosud neprobádaných a nepublikovaných prací obou manželů. Debatovalo se zde nad otázkou, kde všude je možné se v současné době s prací obou vynikajících historiků architektury setkat a jak ji lze i v současné době využívat. Jedním z výstupů toho setkání je i zde předkládaný přehled biografie Dobroslavy a Václava Menclových, doplněný o odkazy na archiválie, uložené v Archivu Národního muzea (dále v textu ANM) a dalších institucích. S politováním lze konstatovat, že ing. arch. Dobroslavě Menclové nebylo dosud až na výjimky věnováno tolik pozornosti jako životu a dílu jejího manžela. K datování některých zmíněných životních událostí přispěly zejména dopisy obou manželů, uložené v archivu Ústavu pro dějiny umění AV ve fondu Zdeněk Wirth.³ K doplnění dalších posloužily vlastní vzpomínky obou manželů, zejména strukturovaný životopis Václava Mencla z roku 1976 a údaje z korespondence.⁴ Využity byly zdroje z uvedených článků různých autorů o práci V. a D. Menclových a další archiválie z ANM a Archivu Pamiatkového ústavu v Bratislavě.⁵

Součástí výstupu je i doplněná bibliografie obou manželů, do které byly zahrnuty i rukopisy zatím nevydané. Jako výchozí základ k jejímu sestavení byl použit soupis Patrika Guldana z roku 1999, aktualizovaný v roce 2004 Helenou Soukupovou a dále Slovník historiků umění, vydaný v roce 2016. Vše bylo ještě v roce 2019 doplněno o internetové zdroje ze Souborného katalogu Národní knihovny Praha, katalogu Slovenské národní knihnice v Martině, digitální knihovny Univerzity v Bratislavě a katalogu publikací Pamiatkového úradu Slovenskej republiky.

Cílem této práce není hodnota profesní činnosti manželů Menclových, ale ze všech výše uvedených zdrojů sestavit přehledný souběžný životopis obou těchto osobností a konkrétní

a bieda slovenskej kunsthistorie I., Slovenský dejepis umenia 1919–1938; in: ARS +, 1993, s. 66–75; Martina OROSOVÁ, Dielo manželov Menclovcov v oblasti záchrany kultúrneho dedičstva Slovenska, *Zborník SNM. Etnografia*, roč. XCVII, 2003, č. 44, s. 60–74; Danuta BOŘUTOVÁ – Štefan ORIŠKO, Pocta Václavu Menclovi, in: *Zborník štúdií k otázkám interpretácie stredoeurópskeho umenia*, Bratislava 2000; Halina MOJŽIŠOVÁ – Martina OROSOVÁ – Viera PLÁVKOVÁ, *Václav Mencl v archívnych dokumentoch Pamiatkového ústavu*, Bratislava 2000; Patrik GULDAN ed., *Kolokvium Život a dielo Václava Mencla na Slovensku*, Bratislava 1999, passim; Ján BAKOŠ, *Dejiny a koncepcie stredovekého umenia na Slovensku*, Bratislava 1984; Jaroslav PETRŮ, Dílo ing. Dobroslavy Menclové, *Památky a příroda* 1984, č. 1, s. 18–19. Po tragické smrti obou manželů v roce 1978 bylo vydáno několik nekrologů z pera Františka DVOŘÁKA, Jiřího VESELSKÉHO, Josefa HOBZKA, Julia KÁLMÁNA a dalších. Poznámky ze života jsou doplněny o postřehy z rozhovorů vedených se synovcem Menclových, ing. Václavem Menclm a jejich studentkami (K. Benešovskou, H. Soukupovou a H. Čížinskou).

3 Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i., oddělení dokumentace, fond Zdeněk Wirth. Korespondence s Dobroslavou a Václavem Menclovými z let 1932–1949, digitalizováno <https://www.udu.cas.cz/cs/oddeleni-dokumentace-1/>, (přístupeno v únoru 2019).

4 ANM, fond Dobroslava a Václav Menclovi, inv. č. 8. Václav MENCL, Ako sme začínali, *Památky a příroda – metodicko-odborný a informačný bulletin*, roč. 1976, č. 2, 3, 4, 5 a 6, vždy s. 39–42.

5 H. MOJŽIŠOVÁ – M. OROSOVÁ – V. PLÁVKOVÁ, *Václav Mencl*.

časové úseky doplnit o jejich dosud známou bibliografii. Zdá se, že byly konečně dohledány všechny vydané práce, i když nelze vyloučit možnost, že se stále některé nepublikované práce mohou v archivech i u bývalých spolupracovníků a přátel objevit.

*Obrázek 1 – Ing. arch. Dobroslava Menclová (roz. Vávroušková, * 2. 1. 1904 Přerov – † 19. 11. 1978 Plzeň), dcera profesora kreslení Františka Vávrouška, chtěla po absolutoriu na střední škole v Bučovicích uplatnit své malířské vlohy, a tak přerušila studia architektury na ČVUT v Brně (1923–1926) a přestoupila na AVU do ateliéru Josefa Loukoty. Studia nakonec přeci jen dokončila jako inženýr architekt na Fakultě architektury a pozemního stavitelství ČVUT v Praze a na Univerzitě Komenského v Bratislavě. Svůj profesní život zahájila na Slovensku po boku svého manžela. Na fotografii Dobroslava Vávroušková na indexu z brněnské ČVUT – rok 1923. ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 12.*

Obrázek 2 – Doc. Dr. techn. Ing. arch. Václav Mencl (16. 1. 1905 Plzeň – † 27. 7. 1978 Sušice), syn ředitele stavebního úřadu v Plzni po maturitě na zdejší reálce pokračoval v rodinné tradici a vystudoval Fakultu architektury a pozemního stavitelství na ČVUT v Praze. Při studiu docházel na přednášky a semináře na Teologickou a Filozofickou fakultu UK. Václav Mencl se samostudiem a dychtivostí po poznání zabýval vedle architektury také archeologií, etnografií, památkovou péčí, dějinami umění, pedagogikou a filozofií. Tento interdisciplinární přístup mu byl vlastní po celou dobu jeho dlouhého vědeckého života a dodnes přináší své plody. Fotografie V. Mencla z maturitního tabla. ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 3151_1.*

Životní start na Slovensku (1930–1939)

Ještě za doby studia na ČVUT odjel v roce 1925 Václav Mencl z podnětu svého učitele a později celoživotního přítele Zdeňka Wirtha na Slovensko, aby zde pod vedením dr. Zalozičského zaměřoval a fotografoval dřevěné kostelíky v Karpatech. Plány zaměřoval v měřítku 1:100 v půdorysech i příčných řezech, k nim pak zakresloval konstrukční detaily.

Vzpomínky na tento výzkum i další působení na Slovensku vydal Mencl o padesát let později v sérii článků s názvem *Ako sme začínali*.⁶ V roce 1926 se aktivně zúčastnil studijní exkurze lidové architektury do Pojizeří. Z této cesty se již dochovaly jeho konkrétní fotografie a poznámky.⁷

Obrázek 3 – V. Mencl v Pojizeří na studijní cestě v roce 1926. ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 3161_15.

přítel Zdeněk Wirth.¹⁰ Svou ženu si hned po svatbě odvezl Mencl na Slovensko, kde se mu stala rovnocennou partnerkou. Byt si našli v Račisdorfe u Bratislavy (dnešní bratislavská čtvrť Rača) a do Bratislavy za prací dojížděli vlakem. Jejich věrným společníkem se stal pes Michal, který alespoň trochu nahradil jejich nenaplněnou touhu po dětech. Později se několikrát stěhovali, bydleli i v pronajatém rodinném domku u manželů Liewaldových, v roce 1938 již uvádějí v korespondenci adresu Bratislava, Holečkova 19 (dnes Urbánkova). Toto šťastné slovenské období dokumentují jak fotografie zhotovené osobně Václavem Menclm, tak fotoalbum, které jim jejich domácí na rozloučenou věnovali.¹¹

Svůj pobyt na Slovensku zúročili Menclovi v řadě článků a studií, které vycházely v Národopisném věstníku československém, časopise Společnosti přátel starožitností česko-

O rok později odjel opět na střední Slovensko pokračovat ve studiu dřevěných sakrálních staveb. Prázdniny roku 1928 už strávili, ještě jako svobodní studenti, Dobroslava a Václav společně v Malenicích v jižních Čechách, v kraji, který si na celý život tak oblíbili. Kreslili zde hrady, zámky i lidovou architekturu.⁸ Po ukončení studia nastoupil Mencl vojenskou službu, nejprve v Praze, později skončil u dělostřelců v Bratislavě a tím se mu snad stalo Slovensko osudným. Ještě na vojně začal pracovat pro Štátný referát pre ochranu pamiatok, kde zůstal natrvalo i po ukončení vojenské služby (od 1. 5. 1930 do 1. 5. 1939).⁹ Dodnes je zde uznáván jako jeden ze zakladatelů systematické památkové péče na Slovensku.

V roce 1930 se Václav a Dobroslava rozhodli uzavřít manželství, jejich svatební obřad proběhl v Praze na Bílé Hoře v kostele Panny Marie Vítězné dne 6. dubna 1930. Stalo se tak týden po ukončení Menclovy vojenské služby. Svědkem na svatbě jim byl učitel, profesní rádce a pozdější dlouholetý

6 V. MENCL, *Ako sme začínali*, passim.

7 ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 3048 a 3049.

8 ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 2915.

9 P. GULDAN, *Kolokvium*, s. 15.

10 ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 1.

11 ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 3173.

Obrázek 4 – D. Menclová se psem Michalem v Račisdorfe – okolo 1933. ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 3170_43v.

užít v té době novou metodu letecké fotografie, které si z titulu své funkce na památkovém úřadě vyžádal od fotografického oddělení Leteckého pluku č. 3 na Zemském vojenském velitelství v Bratislavě. Získal tak cenný materiál, snímky zobrazující celé hradní komplexy z ptačí perspektivy. Některé z těchto fotografií jsou dodnes součástí archivního fondu v ANM.

Václav Mencl, zaměstnaný jako odborný pracovník Štátného referátu pro ochranu památek, o své činnosti na Slovensku zanechal stopy v podobě materiálů uložených ve fondech spisové agendy dnešního Pamiatkového úradu SR. Jedná se o výzkumné zprávy a plány, poznámky, návrhy na záchranu objektů, fotografie i korespondenci. Další spisy, kde najdeme Menclovu záznamy, se týkají jeho účasti v regulační komisi, zde jde především o problémy bratislavských památek. Všechny spisy jsou součástí fondu Pamiatkový ústav 1919–1950.

Především z potřeby a nutnosti porozumět literatuře o slovenských památkách, dostupné tehdy většinou v maďarštině, začala Menclová tento jazyk intenzivně studovat. Samozřejmě byla pro oba manžele také znalost slovenštiny, ve které zde publikovali. Výsledkem jejich vzájemné spolupráce se stala kniha *Bratislava – stavební obraz města a hradu*, vydaná v roce 1936. Krátce nato vyšla Menclova *Středověká architektura na Slovensku* a jeho dizertace *Středověká města na Slovensku*. Na Slovensku zahájil Václav Mencl i krátkou dráhu univerzitního pedagoga. Nejprve v roce 1937 obhájil na ČVUT v Praze svou již zmíněnou dizertační práci, následující rok se habilitoval prací *Středověká architektura na Slovensku* a byl jmenován soukromým docentem na Univerzitě Komenského v Bratislavě. Jeho kariéru univerzitního pedagoga však přerušila druhá světová válka.

slovenských, Slovenský staviteľ, Památky archeologické nebo Bratislava (časopis pre výskum Slovenska a Podkarpatskej Rusi) a v Umění. Články uveřejněné v časopise Bratislava se později staly podkladem renomovaných autorů pro statě o přehledu vývoje středověké (Mencl) a renesanční (Menclová) architektury na Slovensku v knize Československá vlastivěda, díl VIII. – Umění.¹² Menclovi se věnovali stavebně-historickým průzkumům hradu Děvín, Nitra a dalších, zkoumali mnohé kostely. Menclovou vůbec první stavbou, kterou samostatně zaměřil a pokusil se analyzovat, byl přešovský kostel sv. Michala. Mencl neváhal pro své výzkumy po-

12 Československá vlastivěda, díl VIII. – Umění, (red. V. Dědina), Praha 1935, s. 8. Jedná se vlastně o jediné články z uvedené literatury pro jednotlivá období vývoje výtvarných umění v Československé republice, které popisují architekturu na Slovensku.

Obrázek 5 – Trio Mencl, Illek a Paul při fotografování slovenských památek pro pražskou výstavu, rok 1937. ANM, f. D. a V. Menclovi, i.č. 3170_62v.

a získat tak nutné podklady pro práci na výzkumech památek. Společně s manželem cestovala po Slovensku, statečně zdolávala nepřístupné terény a pomáhala při zaměřování. Oba manželé výzkumu na Slovensku věnovali všechnen volný čas i při pobytech na své dovolené, kde jim doprovod dělal Menclův otec, v té době již penzista. Ve svých pamětech se Václav Mencl zmínil o skutečnosti, že jeho žena měla po návratu ze Slovenska zpracované celé téma o středověkých slovenských hradech včetně fotografického a plánového materiálu, ale nakonec ze všeho publikovala pouze několik drobnějších statí. Celou práci se nikdy vydat nepodařilo.¹⁵ Za zmínku stojí poznámka Vlasty Dvořákové, že celkový rukopis zahrnující syntetické zpracování a vydání dávno provedených analýz slovenských hradů zůstal v její pozůstalosti. Při současném pořádání fondu totiž nebyl rukopis nalezen.¹⁶

Výstava *Staré umění na Slovensku*, uspořádaná Uměleckou besedou na Pražském hradě ve Vladislavském sále v červnu–srpnu roku 1937, zúročila více než sedmiletý pobyt

Mimo historického výzkumu na slovenských a podkarpatsko-ruských hradech pracovala na Slovensku Dobroslava Menclová jako architekt. Zpočátku psala hesla pro Technický slovník a kreslila reklamy.¹³ Poté, co v Praze složila státní zkoušky, mohla navrhovat nové sakrální stavby, či jejich úpravy a dostavby (Smerovo, Dolný Jatov), ale i moderní úpravu lázeňského domu v Demänove, rodinné domky a revitalizaci parku v Pezinku nebo návrh učitelského ústavu a internátu ve Spišském Podhradí.¹⁴ V letech 1933–1934 se zúčastnila vykopávek na hradě Děvín. Navštěvovala bratislavský univerzitní seminář profesora Václava Chaloupeckého, kde studovala pomocné vědy historické. On jí také otevřel cestu do slovenských archivů, kde mohla uplatnit své nabyté znalosti latiny a maďarštiny

13 Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i., oddělení dokumentace, fond Zdeněk Wirth, nedatovaný dopis D. Menclové Z. Wirthovi.

14 ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 2289 – Smerovo, inv.č. 2286 – Dolný Jatov, inv. č. 2771 – návrh hotelu, inv. č. 2829 – Pezínok, inv. č. 2851 – Spišské Podhradie.

15 V. MENCL, *Ako sme začínali*, 1976/3, s. 40.

16 V. DVOŘÁKOVÁ, *Za Dobroslavou Menclovou*, s. 347.

manželů na Slovensku.¹⁷ Jak sám Mencl ve svých pamětech přiznává, projedil sám či s manželkou Slovensko křížem krážem a oba byli se slovenským středověkem vyrovnáni.¹⁸ Jako vrchní komisař Štátného referátu na ochranu pamiatok se stal členem Umělecko-historické komise, garantem středověké architektury, jeho žena, v té době soukromá badatelka, garantem architektury 16.–18. století. Na přípravu výstavy měli ale velice omezený čas a tak okamžitě, jak to bylo zjara možné, vyjžděli v doprovodu renomovaných pražských fotografů Františka Illeka a Alexandra Paula do terénu, aby jim osobně ukázali a představili slovenské památky. Některé z tehdy pořízených fotografií, opatřené razítkem fotoateliéru Press-Foto-Servis, lze dnes nalézt mezi ostatními fotografiemi slovenských lokalit ve fondu Menclovi v ANM. V Archívu Pamiatkového úradu SR jsou fotografie z výstavy uložené podle lokalit,¹⁹ další sadu nalezneme ve fondu Umělecká beseda v Literárním archivu PNP. Už v době pořízení se počítalo s jejich budoucím využitím pro slovenskou památkovou péči. Osud původních negativů je dnes neznámý.²⁰ K výstavě byl samozřejmě vydán katalog a krátce po jejím ukončení vydalo nakladatelství Melantrich výpravnou publikaci editora Karla Šourka *Umění na Slovensku – odkaz země a lidu*. Do této knihy přispěli manželé Menclovi statí *Architektura středověku* (Mencl) a *Architektura od renaissance do konce XVIII. století* (Menclová). V obrazové části jsou pak oba uvedeni jako autoři vysvětlivek k reprodukcím v příslušných kapitolách. Podle poznámky editora knihy byly do publikace *Umění na Slovensku* použity i některé fotografie zhotovené Václavem Menclm.²¹ Výstava sklídila v Čechách neočekávaný úspěch, navštívilo ji přes sto padesát tisíc návštěvníků z domova i ze zahraničí.

Také na Slovensku pracovali Menclovi na přípravě výstavy, resp. stálé muzejní expozice. Martinské národní muzeum přizvalo pracovníky z Bratislavy ke spolupráci na projektované expozici slovenské minulosti s názvem *Slovenská národní historia*.²² Libreto k expozici i s plánky jednotlivých místností uvádí manžele Menclovy jako poradce pro kapitolu Středověk od XI. do konce XV. století, byly od nich očekávány především fotografie románských hradů na Slovensku a plány románských staveb. Mencl byl ještě požádán o dodání fotografií raně gotického stavitelství.

Bibliografie manželů Menclových z let 1930–1939:

Václav Mencl: Die Holzkirche vom konstruktiven Gesichtspunkt; in: Zaloziecky, W. R.: Die gotische und barocke Holzkirchen in den Karpathenländern, Wien 1926, 129 s. • *Několik příspěvků k otázce lidové architektury*, NVČ, roč. XX, 1927, č. 3, s. 210–231 • *Dřevěné kostelní stavby v zemích českých*, Praha 1927, 111 s., 82 vyobrazení • *Umění československého lidu* (recenze práce Z. Wirtha), ČSPSČ, roč. XXXVI, 1928, s. 43–44 • *Lidové umění výtvarné*, NVČ, roč. XXII, 1929, č. 2–3, s. 112–142 • *Konstrukce dřevěných kostelů*, NVČ, roč. XX, 1929, č. 3, s. 143–159, 14 obr. • *Gotika* (heslo ve slovníku); in: Technický slovník, ilustrovaná encyklopedie věd technických,

17 Podrobně o celé výstavě M. OROSOVÁ, *Návrat k výstavě Staré umenie na Slovensku* (Praha 1937); in: *Ročenka Slovenské národné galerie v Bratislave*, 2011, s. 55–69.

18 V. MENCL, *Ako sme začínali*, 1976/4, s. 40.

19 Archiv PÚ SR, f. Sbierka základných výzkumov, sign. Z3722–Z3833. V osmdesátých letech 20. stol. byly některé fotografie nalepeny na kartony a popisky přepsány na stroji. Dále viz P. GULDAN, *Kolokvium Život a dielo*, pozn. 58.

20 M. OROSOVÁ, *Dielo*, s. 64.

21 *Umění na Slovensku – odkaz země a lidu*, ed. K. Šourek, Praha 1938.

22 ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 3236, stroj. 39 II., dále V. MENCL, *Ako sme začínali*, 1976/4, s. 39.

díl IV., Praha 1929, s. 917–922 • *Gotika barokní* (heslo ve slovníku); in: tamtéž, s. 922–923 • *Stavební vývoj Bratislavy* /s D. Menclovou/, Časopis S MaVO, Zprávy ústavu pro stavbu měst při Masarykově Akademii práce, roč. V, 1931, sešit 1–6, s. 1–14 • *Nové poznatky o Arpádovských kostoloch na Slovensku*, SISt, roč. I, č. 2, 1931, s. 39–47 • *Výzkum na hradě nitranském 1930–1931* /s J. Böhmem/, PA, Skupina historická, Nové řady I, díl XXXVII, 1931, sešit 2–3, s. 64–79, 15 obr., též jako zvláštní otisk, Praha 1931, 16 s. • *Románska architektúra oblasti banskej* (kapitola z pripravované studie o stredovekém umění na Slovensku), SISt, roč. II, 1932, s. 155–160 a 306–312 • *Stavebný vývoj Nitry*, SISt, roč. III, 1933, č. 1–2, s. 21–23 • *Stredoveká architektúra na nitrianskom hrade*; in: Nitra, dejiny a umenie Nitrianskeho zámku, edd. J. Hoffman, Trnava 1933, s. 59–99, tabulka 10–18 • *Stavebný vývoj nitrianskeho hradu za stredoveku*, KS 833–1933, Trnava 1933, s. 407–425 • *Najstaršie zachovalé kostoly na Slovensku*, KS 833–1933, Trnava 1933, s. 435–443 • *Postup chrámových stavieb na hrade Nitra za stredoveku*; in: Riša Veľkomoravská, ed. J. Stanislav, 1. vydání Praha 1933, s. 265–274 • 2. vydání 1935 • *Chrám Panny Marie v Novém Městě nad Váhem*, PA, Skupina historická, Nové řady III, díl XXXIX, 1933, s. 20–25 • *Diskuse o Starém Slovensku. (Nejstarší kostely v Liptově)*, Bratislava, ČPV SaPR, roč. VII, 1933, č. 4–5, s. 510–511 • *Přehled vývoje středověké architektury na Slovensku*, Bratislava, ČPV SaPR, roč. VII, 1933, sešit č. 4–5, s. 398–414, též separát, 20 s. • *Rekonstrukce klášterního kostela blahoslavené Anežky v Praze a její význam pro dějiny české rané gotiky*, PA, Skupina historická, Nové řady III, díl XXXIX, 1933, sešit 1–4, Praha 1933, s. 46–54 • *Vznik a vývoj gotické kroužené klenby*, RKpPDU za rok 1934, s. 93–110 • *Měškův kostel v Hnězdně* (recenze zprávy biskupa A. Laubitze z Biuletynu historii sztuki i kultury, roč. III., č. 1.), Bratislava, ČPV SaPR, roč. IX, 1935, č. 3, s. 199–200 • *Universitní budovy v Trnavě*, Bratislava, ČPV SaPR, roč. IX, 1935, č. 3, s. 255–268 a 6 s. fotopříloh • *Římská stanice na Děvine*, Bratislava, ČPV SaPR, roč. IX, 1935, č. 4, s. 429–431, dále in: J. Eisner, V. Mencl, V. Ondrouch, *Výzkum na hradě Děvine u Bratislavy roku 1935*, Bratislava 1936, s. 6–8 • *Výkop kostela sv. Vavřince v Bratislavě*, Bratislava, ČPV SaPR, roč. IX, 1935, č. 4, s. 465–467 • *Tohoročné úpravy devínskeho hradu*, SISt, roč. V, 1935, č. 11, s. 306–307 • *Najstaršie stavebné pamiatky Spiša*, SISt, roč. V, 1935, č. 12, s. 344–347 • *Premonštrátsky kláštor Bzovik s kostolom sv. Štefana*, SMS, časť III., História, ed. F. Hrušovský, roč. XIII, 1935, č. 40, s. 402–416, obr. příloha 7 půdorysů, 8 foto • *Bratislava. Stavební obraz města a hradu* /s D. Menclovou/, Praha 1936, 185 s., 39 obrazových příloh, 77 tabulek • *Vilém Pražák: Slovenské lidové výšivky*, (recenze V. Mencla), Bratislava, ČPV SaPR, roč. X, 1936, s. 468–470 • *Bartolomej Krpelec: Bardejov a jeho okolie dávno a dnes* (recenze V. Mencla), Bratislava, ČPV SaPR, roč. X, 1936, č. 4–5, s. 471–472 • *Československá vlastivěda. Díl VIII. Umění* (recenze V. Mencla), SMS, část druhá História, roč. XIV, 1936, č. 2, s. 345–350 • *Ostříhomské vykopávky*, Bratislava, ČPV SaPR, roč. XI, 1937, č. 1, s. 97–100, 2 tab. • *Z novější literatury o slovenských stavebních památkách* /J. O. Novotný, J. Špirko, B. Wick/, Bratislava, ČPV SaPR, roč. XI, 1937, č. 4, s. 429–430 • *Stredoveká architektúra na Slovensku. Kniha prvá, Stavebné umenie na Slovensku od najstarších čias až do konca doby románskej*. 478 s., 123 obr., Praha–Prešov 1937 • *M. Dragan: Ukrainische Holzkirchen* (recenze V. Mencla), Slavische Rundschau, roč. IX, 1937, č. 5, s. 324–326 • *Romanische Baukunst in der Slowakei*. Separát. Praha, 1937, s. 403–440 • *Architektura středověku*; in: Umění na Slovensku – Odkaz země a lidu /soubor dokumentů, ed. K. Šourek/, Praha 1938, s. 9–16, vysvětlivky s. 14 • *O opravách některých památek na Slovensku r. 1937*, ZPP, roč. II, 1938, č. 1, s. 27–29 • *Středověká města na Slovensku 1–2*, Bratislavě 1938, 230 s., 29 obr. příloh; také Praha 1937 • *Konstruktivní povaha gotické síťové klenby*, ZPP, roč. II., seš. 4, 1938, s. 53–56 • *O výstavě životního díla Dr. h. c. architekta Dušana Jurkoviča*, SISt, roč. VIII, 1938, č. 8, s. 169–171 • *O účasti Slovanska na vzniku pozdně gotické architektury* /s D. Menclovou/, U, roč. XI, 1938, seš. 7–8, s. 362–384; dále v Umění – Zdeňku Wirthovi k šedesátinám, Praha 1938, s. 61–82 • *Kostel Sv. Ducha v Praze*, ZPP, roč. III, 1939, seš. 8, s. 119–121 • *Kostel Sv. Jiří na hradě Pražském*, PA, Skupina historická, Nové řady IX–XVII., díl XXXXII, 1939–1946, s. 1–13 • *Lapidarium památek cisterciáckého kláštera nepomuckého*, ZPP, roč. III, 1939, sešit č. 4–5,

s. 53–54 • *Románska architektura v zemích českých*, RKpPDU za roky 1937 a 1938, sv. 21, Praha 1939, s. 30 an.
Dobroslava Menclová: *Stavební vývoj Bratislavy* /s V. Menclm/, Časopis SMAVO, Zprávy ústavu pro stavbu měst při Masarykově Akademii práce, roč. V, sešit 1–6, 1931, s. 1–14 • *Architektura a příroda*, SISt č. 3, 1931, s. 63–71 • *Rozšírenie kostola v obci Dimburgu*, SISt č. 2, 1932, s. 50–52 • *Stavebné osudy hradu devínskeho*, Slovenský denník, 24. 12. 1933, s. 24 • *Přehled vývoje renesanční architektury na Slovensku*, Bratislava 1934, roč. VIII, č. 4, s. 48–61 • *Přehled vývoje architektury na Slovensku od XVII. do poloviny XIX. století*, Bratislava 1934, roč. VIII, č. 4, s. 353–374 • *Devín*, Devín, roč. III, č. 9–10, 1935, s. 129–132 • *Hrad Bratislava*, Bratislava 1936, roč. IX, s. 477–525 • *Bratislava. Stavební obraz města a hradu* /s V. Menclm/, Praha 1936, 185 s., 39 obrazových příloh, 77 tabulek • *Bratislavský hrad v stredoveku*, Devín – Vlastivedný časopis Bratislavy a okolia, 1936, roč. IV, s. 97–100 • *Bratislavský hrad v novoveku*, Devín, roč. IV, č. 8, s. 119–124, rok 1936 • *Novověká architektura na Slovensku*, Praha 1936 • *Turčianská architektura*; in: Sborník muzejní slov. společnosti, Turčianský sv. Martin 1936 • *Evanjelický a. v. kostol v Grinave*, SISt 1936, s. 50 • *Stavební vývoj hradu Děvína*, Bratislava XI, 1937, s. 23–48 • *Otázka nového zariadenia starých kostolných interiérov*, SISt, č. 1, 1937, s. 18–20 • *Stavební vývoj hradu Orava*, SIS 7, 1937, s. 141–143 • *O účasti Slovenska na vzniku pozdně gotické architektury* /s V. Menclm/, U, roč. XI, 1938, č. 7–8, s. 362–384, dále in: Umění – Zdeňku Wirthovi k šedesátinám, Praha 1938, s. 61–82 • *Architektura od renaissance do konce XVIII. století*; in: Umění na Slovensku – Odkaz země a lidu /soubor dokumentů, ed. K. Šourek/, Praha 1938, s. 44–46, vysvětlivky s. 53 • *Zdeněk Wirth jako učitel*, Za starou Prahu, roč. XXII, č. 1–2, s. 9–11.

Léta válečná a poválečná (1939–1950)

Po nuceném návratu do Prahy na jaře roku 1939, tedy po vyhlášení samostatného Slovenského státu, a také po desetiletém působení ve službách slovenské památkové ochrany, nastoupil Václav na Ministerstvo školství a národní osvěty v Praze, Dobroslava opět pracovala jako soukromý vědecký pracovník. Po celou okupaci se oba manželé věnovali výzkumu českých hradů (1939 – Dražice, Kutná Hora, 1940 – Nepomuk, 1942 – jižní Čechy), zejména středověké architektuře 14. století. Václav Mencl pracoval na přelomu let 1943 a 1944 ve Škodovce, zřejmě se mu nepodařilo uniknout pracovnímu nasazení do výroby.²³ Jeho žena za okupace studovala v knihovnách alespoň teoreticky hrady německé a francouzské. V archivu zůstalo z té doby velké množství poznámek, výpisků a fotografií, původem většinou z německé Reichbahnzentrale für den Deutschen Reiseverkehr. Přesto, že se Evropa zmítala ve válce, nepolevovali Menclovi ve své publikační činnosti. V letech 1939–1945 vydali desítky článků. Spolupracovali s redakcí Ottova slovníku naučného nové doby – viz hesla *Gotika*, *Spišská kapitula*, *Spišský hrad*.

Krátce po válce se oba opět zapojili do další výzkumné činnosti, Mencl se stal členem archeologické komise. Oba se zúčastnili intenzivní práce na výzkumu hradu Karlštejna, které se zejména Menclová věnovala i v dalších letech. Ohledně ostatků sv. Palmáce, zde uložených, si dopisovala s arcibiskupským archivem v Trevíru.²⁴ V roce 1946 se oba podíleli na uspořádání výstavy k dějinám Pražského hradu, umístěné v Královském letohrádku. Výstava nesla název *Pražský hrad v románském a gotickém středověku*, Dobroslava Menclová

23 Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i., oddělení dokumentace, fond Zdeněk Wirth, dopisnice ze dne 19. 12. 1944, V. Mencl Z. Wirthovi.

24 UMPRUM – knihovna, *Karlštejnský světec Palmác: k počátkům jeho úcty v Čechách* /s V. Rynešem/, 1965, 14 s., strojopis, sign. D9426. Korespondence z roku 1963 je uložena v ANM, inv. č. 156.

Obrázek 6 – Krátký komiks D. Menclové o cestě Menclůčků do Lána. ANM, f. D. a V. Menclovi, i.č. 3183_3.

pro ni zpracovala rekonstrukci kamenného opevnění Pražského hradu v době románské a navrhla velké množství modelů. O jejich intenzivní práci na výzkumu Pražského hradu i na samotné výstavě vypovídá velké množství plánů, které se nalézají v ANM.²⁵ V témže roce byl Mencl jmenován přednostou památkového odboru na ministerstvu školství a osvěty. A právě v té době připravovali Menclovi do tisku dodnes nevydané dílo *Pražský hrad*. Rukopis dedikovaný tehdejšímu prezidentovi Edvardu Benešovi byl odevzdán do tisku v roce 1947.²⁶ V ANM se dochoval včetně stránkové korektury, sazba ale byla po událostech roku 1948 rozmetána a v roce 1953 prezidentská kancelář nevydaný rukopis manželům vrátila. Po odevzdání rukopisu se v létě 1947 Menclovi vydali na velkou prázdninovou cestu se studenty do Francie, kde Dobroslava sbírala podklady pro francouzské hrady, opevnění a zvláště donjony. Poznámkový materiál lze opět dohledat v ANM, kde shromážděné materiály k evropským hradům zabírají celých patnáct kartonů.

Vedle práce přednosta památkového odboru se Mencl věnoval poválečnému obnovení a redigování *Zpráv památkové péče*, časopisu, do kterého psal své odborné články hned po jeho vzniku v roce 1937. Zároveň začal rozvíjet svou myšlenku na vyhlášení historických městských rezervací v celém Československu, do jejichž soupisu zapojil jak české, tak slovenské studenty (1947 – Č. Krumlov, 1948 – Znojmo, 1950–1954 – Cheb). Výstupem výzkumu se staly jeho články na dané téma a také výstava, uspořádaná v Brně roku 1953.

I v Čechách pokračoval Václav Mencl po otevření vysokých škol ve své pedagogické činnosti. Svou docenturu přenesl na pražskou UK, kde přednášel v letech 1945–1952 dějiny výtvarného umění, pořádal studenty oblíbené exkurze a s krátkými přestávkami přednášel až do doby, kdy byl v padesátých letech z politických důvodů odvolán. Důvodem

²⁵ ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 1020 a 1021.

²⁶ ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 194–197. Dopis z Kanceláře prezidenta republiky viz inv. č. 160.

byla jeho kniha *Česká architektura doby Lucemburské*, tedy hlavně její kritika z pera dvou studentů, aktivních členů SSM, která se stala podnětem k jeho nucenému odchodu z pražské univerzity. Externě dojížděl přednášet i na Univerzitu Komenského v Bratislavě, kde skončil v roce 1953 jako nežádoucí opět z politických důvodů. Poté již vyučoval studenty pouze soukromě, snažil se jim předávat své zkušenosti alespoň při konzultacích, na vycházkách za architekturou i na exkurzích. Studenty zapojil nejen do již zmíněné práce na soupisech památek v historických jádrech budoucích městských rezervací, ale cestoval s nimi za lidovou architekturou Slovenska, zapojil je do výzkumů a zaměřování hradů a pevností na celém území Československa.

Obrázek 7 – V. M. přednáší studentům v exteriéru. ANM, f. D. a V. Mencilovi, i.č. 3167_2.

Mencilovi žili jak na Slovensku, tak později v Čechách bohatým společenským životem, byli zapojeni do práce v mnoha spolcích a společenských organizacích, jako byla Učená společnost Šafárikova na Slovensku nebo později v Čechách Klub československých turistů, Klub Za starou Prahu nebo Umělecká beseda.

Bibliografie z let 1940–1950:

Václav Mencil: *Gotika* (heslo); in: OSN nové doby, dodatky k velikému OSN, díl 6, sv. 1, Praha 1940, s. 183–185 • *Spišská kapitula* (heslo); in: tamtéž, s. 185–186 • *Spišský hrad* (heslo); in: tamtéž, s. 187 • *Studnice rajského dvora ve Zlaté koruně*, U, roč. XIII, 1940–1941, sešit 1, s. 38 • *Románské umění v Čechách a na Moravě*; in: *Národní kronika česká*, díl II. do smrti krále Jana, Praha 1940, s. 309–318, 6 obr. • *O nálezu fragmentů domněle parléřovských plánů z pražské huti svatovítské* (kritika práce O. Kletzla), U, roč. XIII, 1940–1941, seš. 2, s. 91–92 • *Dřevěné stavby pod Brdy*, Časopis turistů, roč. III, 1940, s. 176–177 • *Výtvarná povaha středověkého stavebního materiálu*; in: A SIA, Praha 1940 • *Edgar, E.: Obrana české vzdělanosti stavebně umělecké* (recenze), VKzSP, Praha 1940 • *Zlomky výzdoby minoritského kláštera v Benešově*, ZPP, roč. IV, 1940, sešit č. 1, s. 6–7 • *O dřevěných kostelích v Karpatech* (recenze úvah V. Sičynského, 3. svazek sbírky Carpatica, III. řada, 1940), U, roč. XIII, 1940–1941, sešit 3–4, s. 177 • *Biskup Jan IV. z Dražic v dějinách české architektury*, U, roč. XIII, 1940–1941, sešit č. 3–4, s. 101–122 • *Architektura lidová a moderní*, Dílo, seš. V, roč. XXXI, 1941, s. 201–208 • *Kostel Nejsvětější Trojice v Sezemicích*, U, sv. XIII, 1941, sešit 9, s. 391–392 • *Výkop nepomuckého kláštera*, ZPP, roč. V, 1941, č. 6, s. 81–83 • *O našich raně gotických kostelích v Kolině, Kouřimi, Hradišti /Mnichově/ a staronové synagoze v Praze* (recenze studie E. Bachmanna Eine spätstaufische Baugruppe im mittelböhmisches Raum, R. M. Rohrer, Brno–Lipsko, U, roč. XIII, sešit č. 3–4, 1940–1941, s. 178–180 • *K Birnbaumovu zákonu transgrese*, VS, roč. XXXVII, 1941–1942, č. 7, s. 195, 198, 202–203, dále Styl, 1942 • *Překotné bourání větších domovních skupin*, VK-ZsP 22, 1941, č. 6, s.

42–43 • *Český hrad v době Václavově* /s D. Menclovou/, U, sv. XIV, 1942, č. 2–3, s. 89–103 a č. 4–5, s. 143–160 • *O methodice středověkých výkopů*, ZPP, roč. VI, 1942, č. 1, s. 6–8, č. 2, s. 17–23, č. 3, s. 33–37 • *Nálezy na hradě Okoří*, U, sv. XIV, 1942, č. 6–7, s. 293 • *Stopy dvou zaniklých cisterckých klášterů /Nepomuk, Plasy/, U, roč. XIV, 1942, č. 6–7, s. 293–294 • Východočeské kostely z doby kolem roku 1400*, U, roč. XIV, 1942–1943, č. 8–9, s. 361–363 • *Středověké výkopy v Čechách v posledních třech letech*, U, roč. XIV, 1943, č. 8–9, s. 364–367 • *O regionálních architekturách*, A SIA, roč. XIII, 1943, č. 9, s. 198 • *Die Kaschauer Kathedrale*, Südostforschungen, roč. VIII, č. 1–2, München 1943, s. 110–155 • *Kostel ve Vetlí na Roudnicku*, U, roč. XV, 1943–1944, s. 65 • *Gotická tvář české vesnice*, U, roč. XVI, 1944, č. 3–4, s. 129–148 • *Nové nálezy na románských památkách z doby kolem 1210 (Kostomlaty, Holubice, Cítov)*, U, roč. XVI, 1944, seš. č. 3–4, s. 122–123 • *O dvojí povaze a funkci středověkého umění*, Život, studie o výtvarné práci a umělecké kultuře, roč. XIX, 1943–1944, č. 2, s. 43–46 • *Původ Benedikta Rieda /Rejta/, U, roč. XVI, 1944–1945, č. 12, s. 67–68 • Zdeněk Wirth: O Praze staré a přítomné* (recenze). Praha v barevných dřevorytech K. Vika, Praha 1944, U, roč. XVI, 1944, seš. č. 3–4, s. 159 • *V. Zavaršký: Románské kostely slovenské*. (recenze). Turč. Sv. Martin, Knížnica Výtvarného umenia, U, roč. XVI, 1944, č. 3–4, s. 128–129 • *Výkopy z oboru historické archeologie na Slovensku v posledních pěti letech*, U, roč. XVII, 1945, seš. 3–4, s. 124–126 • *Francouzská románská architektura na české půdě*, U, sv. XVII, 1946, seš. 5–6, s. 207–209 • *K šestistému výročí pražského Sv. Víta*, U, sv. XVII, 1946, seš. č. 5–6, s. 242–243 • *Pražský hrad v románském a gotickém středověku* /s D. Menclovou/ • *Stať ve výstavním katalogu Pražský hrad ve středověku*, Praha 1946, s. 12–28 • *Zbytky nejstaršího kostela ve Staré Boleslavi*, ZPP, roč. VII, 1947, č. 2–3, s. 47–49 • *Dr. J. Morávek šedesátiletý*, ČSPS, roč. LV, 1947, s. 69–71 • *Restaurace hradu Karlštejna, Příspěvek k dějinám teorie ochrany památky* /s D. Menclovou/, ZPP 1947, VII, s. 73–121, dále Zvláštní otisk ze 4.–6. sešitu časopisu ZPP, roč. VII, Praha 1948 • *Česká architektura doby lucemburské*, edice Zlatý list sv. 3, Praha 1948 (v tiráži 1949), 120 kreseb plánů autora, 186 obrazových příloh (většina V. Mencl), 200 s., (anglické vydání Artia Praha 1955) • *Pražský hrad v dobách románského a gotického středověku* /s D. Menclovou/; in: Československo, Praha 1948, roč. III., č. 7, s. 396–405 • *Výtvarný vývoj českých měst*, ZPP, roč. VIII, 1948, č. 2, s. 25–42 • *Český Krumlov, jeho život a umělecký růst* /edd. F. Dvořák a kolektiv/, předmluva V. Mencl, Praha 1948, 195 s., 82 obr. • *Dřevěné kostely v oblasti Karpat*. Soubor 23 originálních dřevorytů z let 1929–1935, úvodní stať napsal V. Mencl, Praha 1948, 28 s. • *Ľudová architektúra*, DS, roč. II, 1948, č. 2, s. 43–45 • *Praha předrománská a románská*. Praha románská, stavební a umělecký vývoj města /s J. Květem a V. Chaloupeckým/; in: Osmero knih o Praze, D II., Praha 1948, 233 s., stať V. Mencla s. 45–125 • *Hrad Okoř*. Autor K. Reichrtová, fotografie V. Mencl, Praha 1948, 30 s. • *Vzpomínka na Prahu*, Praha 1949, 202 s., 100 č. b. fotografií (2. vydání spolu s E. Pochem v r. 1954) • *Lidová architektura*, ZPP, roč. IX, 1949, č. 1–2, s. 1–43 • *Trojí sloh Petra Parléře*, U, roč. XVII, 1949, č. 7–8, s. 249–278 • *Jan Morávek, Zdeněk Wirth: Waldštejnův Jičín. Příspěvek k dějinám barokního stavitelství v Čechách* (recenze V. Mencla), U, roč. XVII., 1949, č. 7–8, s. 324–325 • *Románská a gotická hlavice jako prostředek k datování české architektury*, ZPP, roč. X, 1950, č. 1, s. 1–32.

Dobroslava Menclová: *Hrad Lipnice*, Praha 1941, 23 s. (2. vydání 1949) • *Žebrák a Točnick*, Praha 1941 • *Dr. J. Klika – F. Procházka: Chráněné rostliny*, ZPP 1941/5, č. 1, s. 8 • *Gotický hrad v dějinách české architektury*; in: Volné Směry, roč. 1940–1941, s. 231–245 • *Český hrad v době Václavově* /s V. Menclm/, U, sv. XIV, 1942, č. 2–3, s. 89–103 a č. 4–5, s. 143–160 • *Pražský hrad v románském a gotickém středověku* /s V. Menclm/. Stať ve výstavním katalogu Pražský hrad ve středověku, Praha 1946 • *Hrad Karlštejn*, Praha 1946, 111 s. • *Hrad Trosky*, Praha 1946, 20 s. • *Restaurace hradu Karlštejna, Příspěvek k dějinám teorie ochrany památky* /s V. Menclm/, ZPP 1947, roč. VII, s. 73–121, dále Zvláštní otisk ze 4.–6. sešitu časopisu ZPP, roč. VII, Praha 1948, 48 s. • *Pražský hrad v dobách románského a gotického středověku* /s V. Menclm/; in: Československo, Praha 1948, roč. III., č. 7, s. 396–405 • *Hrady Kumburk a Bradlec*, Praha 1948, 42 s. • *Aladát Radnóty: Une église du haute moyen âge à*

Zalavár, ZPP 1948/8, s. 90 • *O nejnovějších výkopech na slovanských hradištích v Sovětském svazu*, ZPP 1948/8, s. 138 • *Osm set let Moskvy*, ZPP 1948/8, s. 14 • *O výkopu na raně historickém hradě v Klecku*, ZPP 1949/9, č. 34, s. 93 • *Účty hradu Karlštejna z let 1423–1434*, ZPP 1949/9, č. 34, s. 94 • *O středověkém opevnění našich měst*, ZPP 1950/10, č. 7, s. 193–221.

Roky 1950–1970

V první polovině padesátých let začal Václav Mencl opět jezdit na Slovensko, kde dokumentoval jak lidovou architekturu, tak sakrální stavby nebo Spišský hrad.²⁷ Vedle městských se zaměřil také na rezervace lidových staveb. Velké cesty za výzkumem lidového domu na Slovensku zorganizoval pro české i slovenské studenty v letech 1951 (jižní Slovensko), 1952 (Myjava a Žitný ostrov), 1954 (severní Slovensko) a 1955 (Nitriansko), po zkoumaných lokalitách se pohybovali většinou na kolech.²⁸ Na tyto cesty získal dotace od Státního památkového ústavu v Bratislavě. Po zpracování výzkumného materiálu vznikl návrh na prohlášení některých zachovalých obcí za rezervace lidové architektury zaměřené na hliněný dům jižního Slovenska a dřevěný dům severního Slovenska.²⁹ Úřední záznamy z těchto cest jsou dnes uloženy v archivním fondu Krajský ústav štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Bratislava. Uloženy jsou zde Evidenční listy památek a na nich nalepené fotografie.³⁰ Změny poměrů v přístupu k památkové péči a organizační reformy však tuto práci zastavily, a tak začal Mencl intenzivně pracovat alespoň na knize *Lidová architektura*. V roce 1957 vzniklo libreto k výstavě *Československá architektura*, určené pro Maďarsko a Polsko, uvedené P. Guldanem v jeho soupisu bibliografie manželů Menclových v roce 1999. Při pořádání pozůstalosti se jej přes veškeré úsilí nepodařilo autorce článku v ANM nalézt.

Dobroslava Menclová pracovala v roce 1951 na zajišťovacím výzkumu hradu Švihova, který vedla z pověření Státního archeologického ústavu. V létě roku 1952 se pohybovala na Oravě, v Martině a v Žilině, kde probíhal rozsáhlý výzkum a soupis památek I. kategorie podle krajů, na kterém přijala účast.³¹ Akci organizoval Slovenský pamiatkový ústav v letech 1952–1958, nábor dobrovolných externích pracovníků z řad českých odborníků zprostředkovalo Ministerstvo školství, věd a umění v Praze. Ti byli vybíráni na doporučení Václava Mencla a pracovali o dovolené nebo v rámci náhradního volna.

Přestože bylo Menclovi znemožněno přednášet na univerzitách, udržel se naštěstí jako odborník alespoň ve Státní památkové správě v Praze, kde působil od roku 1953. Podle vlastního životopisu byl v roce 1958 z památkové správy propuštěn³² a neúspěšně se ucházel o místo v památkovém ústavu na Slovensku. Bylo to zřejmě v době, kdy se opět stal

27 P. GULDAN, *Kolokvium Život a dielo*, s. 26.

28 Archiv PÚ SR, fond Slovenský pamiatkový ústav, krabice č. 5, složka Václav Mencl – Výzkum lidového domu na Slovensku. Korespondence, rozpočty a vyúčtování, plán cesty; dále ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 3050 – soupis lokalit podle letopočtu, seznam studentů.

29 ANM, tamtéž.

30 Archiv PÚ SR, fond Krajský ústav štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Bratislava.

31 Archiv PÚ SR, fond Slovenský pamiatkový ústav, krabice č. 6, Všeobecné organizačné 1951–1958. Súpis pamiatok – korešp. Menclová.

32 ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 8; P. GULDAN, *Kolokvium Život a dielo*, s. 15.

nepohodlným a hledal východisko z nepříjemné situace.³³ Je zřejmé, že památkám i lidové architektuře na Slovensku věnoval značnou pozornost, jak o tom svědčí i množství článků, které v letech 1950–1960 vycházely. A také v té době velmi často na Slovensku pobýval, v roce 1962 sem např. podnikl cestu cílenou na výzkum středověkých omítek. Materiál, který v této době na Slovensku intenzivně zpracovával, spolu s předválečnými poznámkami z tehdejších výzkumů nakonec v roce 1975 prodal tehdejšímu SÚSOP v Bratislavě.³⁴ Jak sám Mencl uvádí, lidová architektura Slovenska je výsledkem sběru v terénu z let 1935–1938 (jižní Slovensko), 1951–1952 (Hont, východní a severní Slovensko) a 1954–1955 (Nitransko).³⁵ Ve všech případech se jednalo o výzkumný materiál k dějinám středověké a lidové architektury nejen v papírové podobě, ale do archivu na Slovensku se dostalo značné množství fotografického materiálu – negativů a diapositivů na skleněných deskách, jakož i pozitivních fotografií a dále neuvedené množství publikací a časopisů. Tyto podklady byly podle tehdejšího pořádní ústavu rozděleny tematicky podle lokalit, tak aby vyhovovaly potřebám tehdejší památkářské praxe, takže dnes se s prací Menclových setkáváme napříč různými fondy Pamiatkového ústavu SR. V dnešní době je důsledkem zpracování těchto materiálů značnou výhodou možnost jejich elektronického vyhledávání, obrazová část je ve velké míře zdigitalizována.

V padesátých letech vydal Mencl řadu studií o románských a gotických hlavicích, klenebních žebrech a portálech, omítkách či oknech. Jeho žena se v té době intenzivně věnovala výzkumu fortifikační architektury hradních celků a středověkých měst. V roce 1950 vydala studii *O středověkém opevnění našich měst*,³⁶ ke které se v archivu dochoval celý karton přípravného materiálu, výpisků z literatury, nákresů, plánek, fotografií a pohlednic a množství turistických prospektů. Tedy materiál, který se stal výchozím podkladem pro její další práce. Dosud se nepodařilo prokázat její spolupráci na oceňované výstavě *Pravěk Československa* (1958) v Národním muzeu, kde měla pracovat na modelech hradišť. V roce 1965 se však s určitostí zúčastnila spolu s výtvarníkem Z. Rossmanem příprav na výstavu o pozdně gotických hradech v době poděbradské. Vytvořila pro ni návrhy modelů městských a hradních opevnění (např. Tábor, Beroun atd.), které od podniku Výstavnictví převzalo do svých sbírek Národní muzeum, kde jsou v oddělení starších českých dějin uloženy dodnes.

Hlavním pilířem její tehdejší činnosti byla práce na knize *České hrady*, která byla připravena do tisku již v šedesátých letech. O tom, že knihu dokončila, informovala Zdeňka Wirtha už v roce 1954.³⁷ Teprve v roce 1962 získala smlouvu na její vydání a zálohu na honorář. Přesto trvalo dalších dvanáct let, než se v roce 1974 konečně dočkala vydání této dvoudílné, dodnes nepřekonané publikace. Kniha se pro svůj velký úspěch dočkala v krátkém čase hned druhého vydání. Padesátá léta byla pro Menclovou těžkým obdobím. „*Je mi už asi souzeno psát jen populární průvodce a obskurní brožury, jsem vázána na to, co si sama vydělám, mužův plat by pro oba rozhodně nestačil,*“ sděluje v tomtéž dopise Wirtho-

33 Podle osobního spisu v NA byl v letech 1958–1970 zaměstnancem SÚPPOP Praha. Národní archiv, Osobní spis Václava Mencla, MŠNO, k. 139. Za podklad děkují dr. Benešovské.

34 H. MOJŽIŠOVA – M. OROSOVA – V. PLÁVKOVÁ, *Václav Mencl*, s. 3.

35 Tamtéž s. 4, fotokopie rukopisné poznámky V. M.

36 Dobroslava MENCLOVÁ, *O středověkém opevnění našich měst*, ZPP 1950, roč. X, č. 7, s. 193 an.

37 Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i., oddělení dokumentace, fond Zdeněk Wirth, dopis D. Menclové ze dne 18. 9. 1954.

vi.³⁸ Zmiňuje se mu o úmyslu vydavatelství Tvar sepsat s ní smlouvu na dílo o slovenských hradech, ze které však sešlo z důvodů reorganizace. Ostatně brožury a průvodce pro různá nakladatelství psala i po celá léta šedesátá. Byla to daň za svobodnou práci na volné noze.

Asi poslední profesní práci většího rozsahu odevzdal Mencl při průzkumu historického města Most, odsouzeného od roku 1963 k úplnému zániku. V okamžiku, kdy padlo rozhodnutí město zbourat, začal zde Mencl intenzivní výzkum gotických domů, který trval až do naprostého zániku jednotlivých objektů. Pracovat musel rychle, zaměřoval, kreslil, posílal na exponovaná místa fotografa. Stal se také odborným poradcem při vzniku krátkého dokumentárního filmu s názvem *Město pod Hněvinem* (1969, režie F. Lukáš). Menclovy základní popisy a nákresy jednotlivých objektů zůstaly u jeho tehdejší blízké spolupracovnice, doktorky Heide Mannlové-Rakové, dnes jsou uloženy v ANM.³⁹ Překreslené a přeepsané zápisy a fotografie uchovává památkový ústav v Praze. Ačkoliv Mencl zamýšlel vydat ke starému Mostu publikaci, ze které se dochovalo torzo rukopisu, nikdy k jejímu vydání nedošlo. V roce 1969 vyšla jeho plánovaná monografie *Praha*, oceněná cenou nakladatelství Odeon.⁴⁰ Některé jeho projekty z té doby zůstaly pouze na papíře, některé se nepodařilo vůbec dohledat. Zajímavým se jeví záměr Václava Mencla vydat knihu s pracovním názvem *Morava*, ke které se dochoval rozpočet, poznámky o jednotlivých hradech a sídlech, rozvrh stránkování a přehled obrazového materiálu.⁴¹ Dalším plánovaným Menclovým dílem byla *Česká vlastivěda*.⁴² Z projektu zbyl pouze stránkový rozpis a přípravný materiál. Kdy tuto knihu plánoval vydat, se zjistit nepodařilo vůbec. V roce 1969 podepsal Mencl s Artii smlouvu na *Lexikon architektury*, rukopis odevzdal v roce 1970. Osud tohoto rukopisu je neznámý.⁴³

Obrázek 8 – Manželé Menclovi na Třemšíně v roce 1967. ANM, f. D. a V. Menclovi, i. č. 3159_13.

38 Tamtéž.

39 Po smrti H. Mannlové-Rakové přešla její písemná pozůstalost i s Menclovými rukopisy a fotografiemi do Státního okresního archivu v Mostě. Díky porozumění a vstřícnosti vedoucího archivu Mgr. Martina Myšičky a se svolením OASS MV ČR se podařilo Menclovu pozůstalost delimitovat do ANM a včlenit do stávajícího fondu.

40 ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 4.

41 ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 2920.

42 ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 440 až 447.

43 ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 8 – zápisy v letech 1969–1970. V archivních materiálech je uloženo několik verzí cizích výrazů v architektuře, které se týkají zřejmě rukopisu *Dějiny architektury* (inv. č. 248 a 3041).

Bibliografie z let 1951–1970:

Václav Mencil: *Tvary klenebních žeber v české gotické architektuře*, ZPP, roč. XI–XII, 1951–1952, č. 2, s. 9–10 a s. 268–281 • *Městské rezervace*, ČSPS, roč. LIX, 1951, č. 3, s. 129–138, 6 č.b. fotografií • *Městská rezervace znojenská*; in: Výroční zpráva musea královského města Znojma za rok 1950, Znojmo 1951, s. 3–4 • *O významu stavitelských pamiatok na Slovensku*, PaM, roč. I, 1952, č. 1, s. 5–17 • *Městské památkové rezervace. K výstavě státní památkové péče v Brně*, Brněnský kraj, časopis KNV v Brně, roč. V, výstavní číslo, 1953, s. 22–25 • *Měšťanský dům českého středověku*, ZPP, roč. XIII, 1953, č. 6, s. 161–192 • *Mestské rezervácie na Slovensku*, PaM, roč. III, 1954, č. 1, s. 4–11, 18 obr. • *Stavebná minulosť Červeného kláštora*, PaM, roč. III, 1954, č. 2, s. 69–74, 11 obr. • *Tri nové maďarské umělecko-historické publikace*, ZPP, roč. XIV, 1954, č. 1, s. 30–31 • *Architektura polska do polowy XIX. wieku* (recenze). ed. J. Zachwatowicz, Varšava 1952, ZPP, roč. XIV, 1954, č. 1, s. 29 • *Vzpomínky na Prahu /s E. Pocheml/*, 2. doplněně vydání, Orbis Praha 1954, 209 s. • *Świechowski Zygmunt: Kościelec i Opatów* (recenze). Varšava 1954, ZPP, roč. XIV, 1954, č. 6–7, s. 211 • *Architektura ve filmu Jan Hus*, Kino, roč. IX, 1954, č. 14, s. 216–217 • *Červený Kláštor*, Bratislava 1955 • *Czech Architecture of the Luxemburg Period*, do angličtiny přeložila L. Kolmanová, Praha 1955, s. 122 • *Románska architektúra na Slovensku vo svetle nových vykopávkov. K sedmdesiatinám univ. prof. dr. J. Cibulky*, PaM, roč. V, 1956, č. 2, s. 74–81 • *Sto rokov starostlivosti o stavebné pamiatky na Slovensku*, PaM, roč. V, 1956, č. 4, s. 163–173 • *Pravěké tradice v stavební tvorbě našeho lidu*, ZPP, roč. XVI, 1956, č. 2, s. 82–89 • *Staletá krása /se S. Studeným/*, námět a scénář dokumentárního filmu (39 min.), výroba Čsl. státní film, Praha 1956 • *K diskusi o ochrane pamiatok*, NV, roč. IV, 1957, s. 392–394 • *Románska Pustiměř*, ZOVMvV, 1957, č. 4, s. 1–6 • *Lidový dům na Vyškovsku*, ZOVMvV, 1957, č. 6, s. 1–5 • *Původ obytného domu domažlických Chodů*, ZPP, roč. XVII, 1957, č. 1, s. 25–31 • *Středověká architektura v zrcadle nové maďarské a polské literatury*, ZPP, roč. XVII., 1957, s. 201–203 • *Tisíc a sto let české stavební tvorby*, snímky Fr. Ileka a Al. Paul a archiv SPS, Praha 1957, 31 s., 17 vyobrazení v textu, 25 obr. příloh, vyšlo též německy (Elf Jahrhundert tschechischer Architektur), polsky (Jedenascie wieków architektury Czeskiej) a francouzsky (Onze cents années d'Architecture en Tchécoslovaquie) • *Výskum románských pamiatok v nitrianskom kraji /s Fr. Fackenbergere a D. Menclovou/*, PaM, roč. VI, 1957, č. 4, s. 185–186 • *Ochrana slovenskej ľudovej architektúry*, PaM, roč. VII, 1958, č. 2, s. 55–61 • *Počátky středověké architektury v jihozápadních Čechách*, ZPP, roč. XVIII, 1958, č. 5–6, s. 133–146 • *Dva příspěvky k vývojovým počátkům měšťanského domu. (Z památkové praxe v Praze a v Pražském kraji)*, ZPP, roč. XIX, 1959, č. 1–2, s. 24–29 • *Dve z najstarších zachovaných stavieb v Maďarsku*, PaP, roč. VIII, 1959, č. 1, s. 31–35 • *Két ősi építészeti emlék Magyarországon* (Pět starých stavebních památek v Maďarsku), Művészettörténeti értésítő. VIII., ÉVF, 1959, 4 szám. s. 217–220; Separatum Budapest 1959 • *Architektura předrománských Čech*, U, roč. VII, 1959, č. 4, s. 331–335 • *Hrad pražského biskupa v Horšovském Týně*, Mínošlostí Plzně a Plzeňska, roč. II, 1959, s. 5–12 • *Vývoj středověkého portálu v českých zemích*, ZPP, roč. XX, 1960, č. 1, s. 8–26, č. 3–4, s. 112–153 • *Patnáct let péče o naše historická města /s J. Kostkou a J. Wagnerem/*, ZPP, roč. XX, 1960, č. 2, s. 58–66 • *Ochrana památek lidové architektury a její současné úkoly*, ZPP, roč. XX, 1960, č. 2, s. 89–91 • *Vývoj okna v architektuře českého středověku*, ZPP, roč. XX, 1960, č. 5–6, s. 181–232 • *Stavebný vývin Bratislavy /s D. Menclovou/*; in: Bratislava – stavebný vývin a pamiatky mesta, Bratislava 1961, s. 37–132 • *K nejstarším dějinám Žatce*, ZPP, XXI, 1961, č. 5–6, s. 191 • *Nové objevy v kostele v Nezamyslicích*, Vlastivědné zprávy horního Pootaví 1960–1961, s. 17–18 • *Plzeň. Sedm kapitol z její výtvarné minulosti*, Plzeň 1961, 87 s. • *Středověká architektura na střední Vltavě*, U, roč. X, 1962, č. 3, s. 217–147 • *Hrad Špilberk a jeho stavební typ*, Pp, roč. XXIV, 1964, č. 4, s. 102–114 a 160 • *Památky a společnost*, DaS, roč. VI, 1964, č. 4, s. 4–9 • *Co s odkazem? Diskuse o problémech památkové péče*, DaS, roč. VI, 1964, č. 6, s. 5–11 • *Vzpomínky na Prahu /společně s E. Pocheml/*, II. vydání, Praha 1964 • *Vztahy východného Slovenska ku gotike sliezsko-poľskej vetvy*; in: Zo starších výtvarných dejín Slovenska, Bratislava 1965, s. 25–51 (překlad Eduard András) • *Panské tribuny v naší románské architektu-*

ře, U, roč. XIII, 1965, č. 1, s. 29–62 • *Umělecko-historický výzkum a dokumentace památek v severočeské uhelné oblasti*, Informační bulletin SÚPPOP, Praha 1965, s. 16–17 • *Gotická architektúra Košic*, VČ, roč. XV, 1966, č. 1, s. 3–25 • *Kláštor Sv. Beňadika nad Hronom*, VČ, roč. XV, 1966, č. 4, s. 147–160 • *Die Aufgabe der Donauländer in der Reform der gotischen Architektur des 14. und 15. Jahrhunderts*, AHAH, Tom XIII, Fasciculi 1–3, Budapest 1967, s. 51–59 • *Šariš v dejinách gotickej architektúry*, VČ, roč. XVI, 1967, č. 1, s. 7–22 • *Výtvarný vývoj stře-dověkých omítek*, Praha 1968, pro SÚPPOP, 84 s., 60 obr. • *Gotická stavebná kultura Spiša*, VČ, roč. XVII, 1968, č. 1, s. 3–14 • *Dóm Sv. Martina v Bratislave*, VČ, roč. XVII, 1968, č. 4, s. 148–160 • *Mapa kulturních památek ČSSR* /s J. Hobzkem a E. Šamánkovou/, 3. vydání, Praha 1968, 192 s. • *Gotická architektúra horného a stredného Považia*, VČ, roč. XVIII, 1969, č. 3, s. 97–112 • *Mostecké měšťánské domy*, DaS, roč. XI, 1969, č. 6, s. II a III • *Podunajská reforma gotické katedrály*, U, roč. XVII, 1969, č. 4, s. 301–334 • *Praha*, 20 sv. edice Památky, Praha 1969, 384 s., 194 obr. • *Města, hrady a zámky*, Praha 1970, 514 s. Letecké fotografie Eugen Vasiliak.

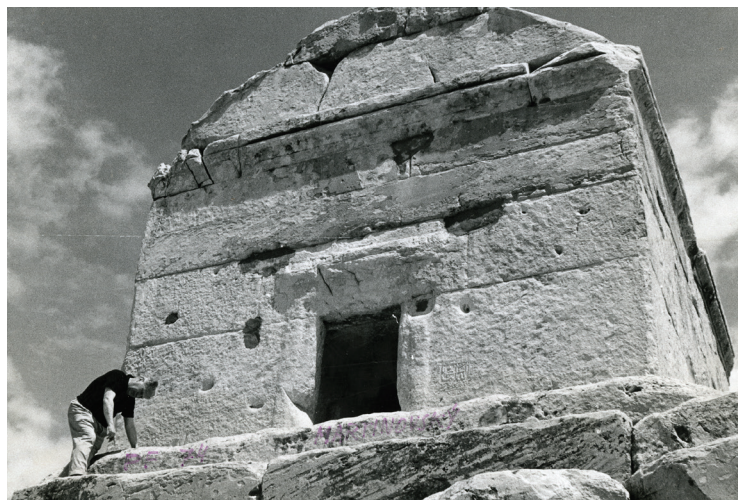
Dobroslava Menclová: *Drábské světničky*, ZPP 1951–1952/11–12, č. 78, s. 191 • *Blatná: státní hrad, město a památky v okolí*, Praha 1953, 24. s. • *Bechyně, státní zámek, město a okolí* /s V. V. Štechem/, Praha 1953, 24 s. • *Bučovice, státní zámek, město a okolí*, Praha 1953, 28 s. • *Husitské opevnění Tábora*, ZPP XIII, č. 34, s. 65–102 • *O jednom z nejstarších dokladů restaurace památek*, ZPP XIII, č. 34, s. 117 • *Hrad Křivoklát před polovinou 17. století*, ČSPSČ 61, 1953, s. 38–42 • *Obraz hradní kaple švihovské a začátky české krajinomalby* /s J. Pešinou/, U, roč. I, 1953, s. 93–114 • *Švihov: státní hrad a městečko*, Praha 1953, 20 s. • *Bratislavský hrad a jeho stavebná minulost*, PaM, roč. II, 1953, č. 4, s. 197–214 • *Červený Kameň* /s V. V. Štechem/, Bratislava 1954, 152 s. • *Hrad Zvolen*, Bratislava 1954, 112 s. • *Křivoklát: státní hrad a okolí* /s A. Birnbaumovou/, Praha 1954, 31 s. • *Štátní hrad Zvolenský. Zámek a okolie* /s A. Guntherovou/, Bratislava 1954, 24 s. • *Švihov – hrad pozdního středověku*, ZPP XIV, 1954, č. 67, s. 161 • *Karlštejn*, Praha 1955, 31 s. • *Krásná Hôrka*, Bratislava 1955, 91 s. • *Spišský hrad*, PaM V, 1955, s. 32–39 • *Hrad Bojnice* /s F. Hodálem/, Bratislava 1956, 189 s. • *Hrad Krakovec*, Praha 1956, 28 s. • *Hrad Trenčín*, Bratislava 1956, 239 s. • *Kozí hrádek: státní hrad a památky husitského kraje*, Praha 1956, 32 s. • *Krakovec: státní hrad a okolí*, Praha 1956, 28 s. • *Rábi: státní hrad a památky v okolí*, Praha 1956, 43 s. • *Kost: státní hrad a památky v okolí* /s B. Štormem/, Praha 1957, 39 s., 2. vydání Praha 1966 • *Spišský hrad*, Bratislava 1957, 224 s. • *Dva modely hradu Karlštejna*, ZPP 1957/17, s. 243 • *Výskum románskych pamiatok v nitrianskom kraji* /s Fr. Fackenbergerem a V. Menclem/, PaM, roč. VI, 1957, č. 4, s. 185–186 • *Karlštejn a jeho ideový obsah*, U, roč. V, 1957, s. 277–301 • *Státní hrad Karlštejn*, Praha 1958, 43 s. • *Trosky: státní hrad a památky v okolí*, Praha 1958, 30 s. • *Žebrák a Točník: státní hrady a okolí*, Praha 1958, 39 s. • *Középeurópai XIV. és XV. századi szabályos alaprajzú paloták*, Művészettörténeti Ertesítő 7, s. 81–103 • *Románská opevnění Pražského hradu*; in: *Kniha o Praze 1958*, s. 65–71 • *Pernštejn: státní hrad a okolí*, text Z. Kudělka a kol., plány kreslila D. Menclová, Praha 1958, 33 s. • *Učebnice architektonických slohů od maďarského památkáře*, ZPP 1959/19, č. 56, s. 141 • *Rábi: státní hrad a památky v okolí*, Praha 1959, 43 s. • *Trosky*, Sobotka 1959, 4 ss. • *Gosudarstvennyj zamok Karlštejn*, Praha 1959, 31 s. • *Helfštejn. Státní hrad a památky v okolí* /se Z. Gardavským a V. Panošem/, Praha 1960, 45 s. • *Kost*, Pardubice 1960, 8 s. • *Křivoklát: státní hrad a památky v okolí* /s A. Birnbaumovou/, Praha 1960, 39 s. • *Stavební vývin Bratislavy* /s V. Menclem/; in: *Bratislava – stavební vývin a pamiatky mesta*, Bratislava 1961, s. 37–132 • *Bezděz, státní hrad a památky v okolí* /s A. Mikou/, Praha 1961, 48 s. • *Vliv husitských válek na pozdně gotickou fortifikační architekturu*, U, roč. IX, 1961, s. 433–471 • *Zprávy z maďarské památkové péče*, ZPP 1961/21, č. 12, s. 52 • *Lipnice*, Pardubice 1962, 12 s. • *Švihov*, Plzeň 1962, 8 s. • *Trosky*, Pardubice 1962, 12 s. • *Hukvaldy: státní hrad a památky v okolí*, Praha 1963, 44 s. • *Kozí hrádek: národní kulturní památka*, České Budějovice 1963, 8 s. • *Oravský zámek* /s J. Kavuljakovou/, Bratislava 1963, 159 s., dále edice Malá výtvarná knižnica sv. 17, s. 1–9 • *Blockwerkammern in Burgpalästen und Bürgerhäusern*, Acta historiae artium 9, 1963, s. 245–267 • *Blatná. Státní hrad, město a památky v okolí*, Praha 1964, 39 s. • *Bučovice, zámek a park* /s J. Grabmüllerem/, Brno 1964, 11 s. •

Cornštejn, Brno 1964, 8 s. • *Helfenburk*, České Budějovice 1965, 10 s. • *Hrad Karlštejn* /s V. Dvořákovou/, Praha 1965, 275 s. • *Zubštejn*, Brno 1965, 8 s. • *Děvičky*, Brno 1966, 11 s. • *Karlštejn, státní hrad a památky v okolí* /s V. Dvořákovou/, Praha 1966, 53 s. • *Hrad Přimda* /s A. Jarešovou/, Praha, 1966, 16 s. • *Karlštejn: guidebook – guide – Fremdenführer*, Praha 1967, 46 s. • *Špilberk: hrad a pevnost. Národní kulturní památka: Československo* /s O. Tomanem/, Brno 1967, 28 s. • *Špilberk Brno: národní kulturní památka*, Brno 1968, 8 s. • *Několik nových poznatků z dějin restaurace hradu Karlštejna*, U, roč. XVI, 1968, s. 88–90 • *Hasištejn: přehled dějin hradu*, Chomutov 1969, 31 s. • *Nad hrady a zámky*, fotografie E. Vasilíaka. Olympia, Praha 1970, 132 s., 128 fotografií.

Léta sedmdesátá – velké plány a neuskutečněné projekty

Václav Mencl svou pedagogickou činnost nakonec neukončil definitivně, své vlohly pro práci se studenty mohl uplatnit od roku 1958 na FAMU při přednáškách o architektuře, o deset let později i na DAMU. Navázal tak na svou dřívější spolupráci s Československým státním filmem, která začala již za jeho pobytu na Slovensku, byl vyhledávaným a uznávaným rádčem při výběru historických lokací. Tady je nutné dodatečně zmínit jeho účast na filmech *Jan Hus* (1953) a *Staletá krása* (1954). S filmovými štáby procestoval v letech 1969–1971 celou západní a jižní Evropu. Když v roce 1972 odešel do důchodu, svou aktivitu napřel do práce na další knize. Jeho *Lidová architektura* byla v té době připravena do tisku (nakonec vyšla až po jeho smrti v roce 1980), v práci na další knize mu nic nebránilo. Vrátil se k rozepsaným dějinám evropské architektury a cesty s filmaři po západní a jižní Evropě, jakož i dlouhá výprava do Persie mu přinesly kromě radosti a potěšení mnoho podnětů.⁴⁴ Na vlastní oči se mohl seznámit se stavbami, o kterých do té doby pouze slyšel nebo četl. Z těchto výprav za uměním se dochovalo několik jeho deníků, tedy spíše stručných itinerářů. Jsou to heslovitě psané poznámky o navštívených místech, ujetých kilometrech, ale i drobných každodenních radostech a starostech. Některé jsou těžko čitelné, kolikrát byly psány v autě doslova na koleně. Svou poslední několikaměsíční cestu autokarem vykonal v úctyhodných šedesáti osmi

letech roku 1973. Ze svých cest si přivezl Mencl pro plánovanou evropskou dějiny mnoho materiálu, který sice zpracoval, ale již nestačil vydat. I když své dílo dovedl do několika rukopisů, které byly nabídnuty do dvou nakladatelství, vydání knihy se již nedočkal. Tyto rukopisy stále leží v archivech i v sou-

Obrázek 9 – V. Mencl přeměřuje hrobku v Pasargade, Persie 1973. ANM, f. D. a V. Menclovi, i.č. 2937_86.

⁴⁴ Podrobněji o cestách viz D. KRAMEROVÁ, *We sell dreams*, s. 341–355.

kromých rukou. Jejich vydání v dvojjazyčné česko-slovenské verzi, doplněné o autentické Menclovy fotografie, nyní připravují Helena Soukupová a Patrik Guldán.

V průběhu roku 1971 přizvalo Západočeské muzeum v Plzni Václava Mencla ke spolupráci na přípravě výstavy o předrománské a románské kultuře na území západních Čech. Ten pozval ke spolupráci tehdejší studentky dějin umění a společně s nimi na přelomu let 1971 a 1972 objížděl kostely a další západočeské památky. Výsledkem nebyla jen výstava *Románská architektura*, která se představila nejprve v Plzni a později v Chebu, ale obsáhlý katalog, který vyšel až v roce 1978.⁴⁵

Dobroslava Menclová plánovala po dokončení *Českých hradů* podobnou publikaci i o hradech moravských. S touto publikací souvisí také připravovaná a nedokončená expozice *Vývoj hradů na Moravě a ve Slezsku*, na jejíž tvorbě se Menclová měla podílet na žádost Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody v Brně.⁴⁶ Poslední léta svého života proto věnovala D. Menclová cestám po Moravě, což dokládá datace na jejích zápiscích z výzkumů moravských hradů i několik dopisů, které své „Irče“ Mencl na Moravu posílal. V roce 1976 odevzdala D. Menclová spolu s ing. arch. Luďkem Vejmenem technický scénář výstavy, koncipovaný pro historickou vstupní síň na hradě Bítov. Nutnost vydat knihu o moravských hradech zdůvodňuje její vlastní rukopis, pravděpodobně koncept nedatovaného dopisu.⁴⁷ O rozepsané knize hovořila i v článku, který vyšel v srpnu 1978 krátce před tragickou autonehodou.⁴⁸ Ze zamýšlené knihy zůstaly v její pozůstalosti pouze dvě kapitoly rukopisu s pracovními názvy *Od Římanů do 9. století* a *Morava v 10.–12. století*,⁴⁹ a také velké množství přípravného materiálu, včetně toho obrazového. Menclová si ke knize stihla vyžádat fotografie pečetí, vedut i obrazů hradů z různých moravských muzeí a galerií, podle dochované korespondence zřejmě už jednala i s nakladatelstvím. Dochoval se dokonce její seznam vyobrazení podle lokalit včetně čísel negativů. Po její smrti se o vydání *Moravských hradů* snažila dr. Eva Šamánková, už vyjednávala s nakladatelstvím Odeon, ale po podrobném průzkumu pozůstalosti po ing. arch. Menclové sama zjistila, že je to úkol nad její síly. Předpokládala totiž, že se rukopis dochoval v širším rozsahu. O existenci rukopisu svědčí také dopisy tehdejšího spolupracovníka Menclové Z. Gardavského, ve kterém jsou zmínky o jeho přepisování.⁵⁰ Zda už existoval rukopis v celém rozsahu, či jde pouze o zmíněné kapitoly, není známo.

Své celoživotní výzkumy fortifikační architektury u nás i v zahraničí zúročila Menclová v několika studiích, text *Hradů a tvrzí středočeského kraje*, ohlášený v roce 1972 ve Sborníku památek krajského střediska se také již vydat nepodařilo, rukopis zůstal v její pozůstalosti.⁵¹ Neuskutečněným výstavním projektem Dobroslavy Menclové byla pláno-

45 *Předrománská a románská architektura v západních Čechách* /s K. Benešovskou a H. Soukupovou/, Plzeň 1978, studie V. Mencla s. 5–23.

46 Jaroslav PETRŮ, *Dílo*, s. 19.

47 ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 448.

48 Hrad je rodu ženského, rozhovor Světa práce s ing. arch. Dobroslavou Menclovou, *Svět práce* 35, roč. XI, dne 30. 8. 1978.

49 ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 377–379 (torzo souvislého rukopisu, cca 250 stran) a dále přípravný materiál – viz inv. č. 449–474.

50 ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 63. Dopis ze dne 5. 12. 1977.

51 V. DVORÁKOVÁ, *Za Dobroslavou Menclovou*, s. 347. Rukopis viz ANM, f. D. a V. Menclovi, inv. č. 343, Šlechta a její sídla ve středočeském kraji.

vaná stálá expozice na jihočeských Nových Hradech o opevnění měst v Jihočeském kraji. Z plánů zůstal pouze rukopis libreta, které psala v letech 1976–1977 na objednávku ONV v Českých Budějovicích.⁵² Podle korespondence byly již Propagační tvorbou vyrobeny modely do expozice a Menclové dokonce vyplacen honorář. Zda nebyla expozice instalována pro nenadálé úmrtí autorky, či z jiných důvodů, můžeme jen spekulovat. Pátrání v archivu českobudějovického ONV zatím odpověď na tuto otázku nepřineslo.

Od svého návratu do Prahy bydleli Menclovi v Praze 4, v ulici Na Klauďiánce, jako letní byt užívali od roku 1970 několik místností v záměčku Nemilkov v jižních Čechách (obec je dnes součástí Velhartic). Tento objekt byl po konfiskaci německému rodu Schreinerů v užívání místního JZD, Menclovi zde byli v nájmu. Původně tvrz ze 14. století prošla nejprve renesanční a později barokní úpravou, do jejího vzhledu zasáhl i klasicismus. Tady trávili Menclovi ve společnosti přátel a studentů letní měsíce, po svém odchodu do důchodu v roce 1972 zde Mencl pobýval častěji. V ANM se dochoval dokonce soupis gramofonových desek z Nemilkova. Odtud posílal Václav Mencl své ženě dopisy na její výzkumné cesty po moravských hradech a odtud také vyjeli na svou cestu poslední.

Bibliografie 1971–1978

Václav Mencl: *Poklasická gotika jižní Francie a Švábska a její vztah ke gotice české*, U, roč. XIX, 1971, č. 3, s. 217–254 • *Vývoj studia středověkého měšťanského domu*, MT – Ochrana pamiatok VII, Bratislava 1971, s. 5–28 • *Smysl české barokní architektury*, U, roč. XXI, 1973, č. 3, s. 206–225 • *České středověké klenby*, Praha 1974, 80 s., 144 obr., 55 kreseb • *O původu byzantské architektury*, U, roč. XXIII, 1975, č. 5, s. 418–437 • *Ako sme začínali I. až V.*, PaPř, 1976, č. 2, s. 39–42, č. 3, s. 39–42, č. 4, s. 39–42, č. 5., s. 39–42, č. 6, s. 39–42 • *Der Parlerstil gmündener Meister*, U, roč. XXV, 1977, č. 6, s. 477–489 • *Předrománská a románská architektura v západních Čechách* /s K. Benešovou a H. Soukupovou/, studie V. Mencla s. 5–23 • *Architektura*; in: J. Homolka a kol., *Pozdně gotické umění v Čechách 1471–1526*, Praha 1978, s. 73–166.

Dobroslava Menclová: *Die Burgruine Hassenstein: Geschichte und kunsthistorische Übersicht der Burg*, Chomutov 1971, 12 s. • *Frejštejn*, Brno 1971, 11 s. • *Hrad Hukvaldy*, Frýdek-Místek 1971, 37 s. • *Ein Beitrag zur Typologie der mährischer Burgen*, SPFFBU, F 14–15, Řada uměnovědná, 1970–1971, roč. 19–20, s. 97–127 • *Hrad Trosky*, Pardubice 1971, 18 s. • *Rábi: státní hrad a památky v okolí /se Z. Knoflíčkem/*, Praha 1971, 31 s. • *České hrady*, díl I., Praha 1972, 435 s. (dotisk 1974) • *České hrady*, díl II., Praha 1972, 551 s. (dotisk 1974) • *Československo: země přírodních krás a kulturních památek*, Praha 1972, 152 s. • *Frydštejn-Pantheon: Český ráj* /s A. Fleischmannovou/, Jablonec nad Nisou 1972, 12 s. • *Karlštejn, státní hrad* /s V. Dvořákovou/, Praha 1972, 79 s. • *Státní zámek Bučovice*, Brno 1972, 31 s. • *Žebrák a Točnick: průvodce*, Praha 1972, 25 s. • *Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku* (Štefan Pisoň, studie D. Menclové *Vývoj a typologie hradů na Slovensku*), Martin 1973, 502 s. • *Kost* /s L. Kestnerem/, Pardubice 1973, 36 s., též rusky a anglicky • *Kadaň, bývalý františkánský klášter*, Chomutov 1974, 13 s. • *Křivoklát /s J. Štěpánkem/*, Praha 1974, 32 s. • *Hasištejn*, Chomutov, 1974, 12 s. • *Křivoklát*, Praha 1975, 10 s. • *Městské hrady v Čáslavi*; in: Čáslav – vývoj životního prostředí, Malina Jaroslav a kol., Brno 1976, s. 121–133 • *Státní hrad Lipnice*, Pardubice 1976, 38 s.

Druhý život manželů Menclových

Posmrtně se manželům Menclovým dostalo zaslouženého ocenění – v roce 2004 byl Václav Mencl vyznamenán Cenou ministra kultury ČR za památkovou péči. V roce 2015 pak

⁵² ANM, f. D. a V. Menclovi, korespondence, inv. č. 123 a 173.

spolu s manželkou obdrželi Cenu Alžběty Günterové-Mayerové za celoživotní dílo a mimořádný přínos v oblasti ochrany památkového fondu Slovenské republiky.

Zájem o středověkou architekturu i stavitelství a kulturu prostého lidu se vzájemně prolínají jejich celoživotní prací. Největším vkladem je pečlivá a přesná dokumentace, zaměření, kresba, fotografie a nakonec přesná analýza a interpretace poznaného, což dokumentuje velké množství materiálu, který po Menclových v mnoha archivech zůstal. Tato jejich písemná i obrazová pozůstalost se stala předmětem zájmu mnoha nástupců z oblasti architektury, kastelologie či památkové péče. Byla již mnohokrát vytěžena, výsledky bádání manželů Menclových se staly základem množství nových studií, také řada článků v našem i slovenském tisku byla publikována právě díky této pozůstalosti. Přesto se ještě dnes, v důsledku odborného archivního pořádku, najdou složky, které přinášejí nové, dosud nezveřejněné skutečnosti. Ačkoli se práce obou vědců dočkala v minulosti i v době nedávné přísné kritiky z řad akademických pracovníků, je nutné si uvědomit, za jakých podmínek začali už bezmála před sto lety pracovat, a porovnat si, kam od té doby věda a výzkum pokročily, jaké možnosti nám dnes nabízí. Je nesporné, že bez usilovné práce obou manželů, bez ohromného množství jejich poznámek, zákresů, plánků a fotografií především těch objektů, které dnes již neexistují, bychom v současné době nemohli na jejich výzkum navázat. Pozůstalost manželů Menclových je nutné pečlivě opatrovat a umožnit její využití jejich následovníkům.

Obrázek 10 – V. Mencl skicující, asi v Nemilkově. ANM, f. D. a V. Menclovi, i.č. 3167_3.

Bibliografie 1979–2019:

Václav Mencl: *Lidová architektura v Československu*, Academia Praha 1980, 632 s., 927 fotografií, 485 pérovek, 32 barevných příloh • *Architektura Karlovy doby a její smysl*; in: Mezinárodní vědecká konference Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR, Praha 1982, s. 82–97 • *Městské domy ve Znojmě, Jihlavě a Telči*; in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*, II. Brno (katalog výstavy), 1999, s. 57–70 • *5 městských rezervací Jihomoravského kraje. Znojmo, Jihlava, Telč, Mikulov, Kroměříž* (komentované vydání rukopisu V. Mencla ze šedesátých let 20. století), edd. A. Flidr, Z. Míchalová, Z. Vácha, 2016 • *Výtvarný smysl pražského souměstí*, ZPP 2018, č. 6, s. 673–677.

Dobroslava Menclová: *Hrad Roštejn*, ZPP 1984/1, s. 19–21 • *Hrad Lauf*, Praha 1985, Separát U, roč. XXXIII, s. 293–315, (ed. J. Hořejší) • *Hrad Veverčí*, Brno 1994, VVM 46, č. 3, s. 236–237 • *Stavební vývoj hradov na Slovensku*, Bratislava 2001 • *Hrad Lietava*, Bratislava 2004, 78 s. • *Státní hrad Házmburk*, Petr Koukal, Ústí nad

Labem 2005, 15. s. (použity podklady D. Menclové) • *Židovská Bratislava*, Katarína Hradská, prolog Václav a Dobroslava Menclovi, Bratislava 2008, 247 s.

Rukopisy nevydané:

– případně rukopisy, u kterých byl později upraven název, byly zapracovány do jiného vydaného díla nebo se jedná o části stavebně-historických průzkumů – tato možnost je stále předmětem badatelského výzkumu.

Václav Menc: *Praha – hrad českých knížat a králů /s D. Menclovou/* 1947, rkp., stroj. a stránková korektura, ANM, inv. č. 194–197 • *Architektura královského díla Vladislavova*, rkp., b. d., ANM inv. č. 201 • *Most – dějiny města*, stroj. 32 ll., 1968, ANM inv. č. 220 • *Hrady v Boskovicích*, rkp. 12 ll., 1969, ANM inv. č. 221 • *Hrad Javorník*, rkp. 9 ll., 1969, ANM inv. č. 222 • *Projekt průzkumu bývalého kláštera a kostela sv. Anny*, stroj. 17 ss., 1973, viz Soukupová ZPP 2004, č. 5, s. 452 • *Renesanční a barokní zámek v českých zemích*, rkp. v soukromých rukou, citovaný in: PaPř, 1976, s. 142, pozn. č. 1 • *O dějinném smyslu Bratislavy v kultuře Podunají*, psáno pro Acta musei civitas Bratislavenis, sv. 10, Bratislava 1976 – nevyšlo – rkp. 12 ll., ANM inv. č. 226 • *Architektura v Čechách*, rkp. tři kapitoly o gotice – 177 ll., b. d., ANM inv. č. 3036 • *Budova radnice v Kadani*, rkp. 12 ll., b. d., ANM inv. č. 229 • *Architektura jihočeského lidu*, stroj. pouze část – kapitola 1. Zásahy středoeckého roubeného domu do jižních Čech, s. 22–32, s. 175–181, s korekturami, b. d., ANM inv. č. 230 • *Klenová. Dějiny a popis hradu*, rkp. 13 ll., b. d., ANM inv. č. 232 • *Dějiny evropské architektury*, rkp. 369 ll., stroj. 527 ll., negativy, ANM inv. č. 245–249 a inv. č. 3036–3047, několik verzí rukopisů je v soukromých rukách • *Renesanční a barokní zámek v českých zemích*, rkp., cit. I. Muchka, Dispozice renesančního a barokního zámku, PP XXXVI, 1976, s. 142 •

Dobroslava Menclová: *Hrad Červený Kámen*, rkp. 55 ll., b. d., ANM inv. č. 263 • *Hrad v Kadani*, rkp. 37 ll., b. d., ANM inv. č. 289 • *Sklepy někdejší tvrze v Kralupech u Chomutova*, rkp. 4 ll., b. d., ANM inv. č. 298 • *Hrady na Klatovsku*, rkp. 21 ll., b. d., ANM inv. č. 342 • *Šlechta a její sídla ve Středočeském kraji*, rkp. 43 ll., b. d., ANM inv. č. 343 • *Opevňovací systémy středověkých hradů v zemích českých*, stroj. 22 ll., b. d., ANM inv. č. 344 • *Hrad a město Lauf an der Pegnitz*, stroj. 50 ll. (vpisky D. M.), b. d., ANM inv. č. 372 • *Znaky z Laufu*, rkp. česky 40 ll., německy 96 ll., b. d., inv. č. 375 a 376 • *Hrad Beckov*, rkp. 21 ll., 1938, ANM inv. č. 250 • *Karlštejnský světec Palmác: k počátkům jeho úcty v Čechách /s V. Rynešem/*, 1965, strojopis 14 s., UPM-knihovna, sign. D9426 • *Karlštejn: construction du château, décoration picturale de ses intérieurs et précis de son historie* – text přednášky (s V. Dvořákovou) na sympoziu International consacré aux peintures a la Galerie du Chateau de Prague ve dnech 7.–13. června 1965 – strojopis v NG, sign. Y 1246 • *Středověké opevnění v jižních Čechách*, 1975, rukopis v ANM inv. č. 2963 – libreto k expozici na Nových hradech, ONV ČB – dopis, Propagační tvorba – modely, inv. č. 123 a 173. • *Hrad Krupka*, ANM inv. č. 301, psáno pro TJ Krupka 1975 viz dopis i. č. 185, zřejmě nevyšlo • *Příspěvek k typologii moravských hradů*, Olomouc, 1976, 1 sv. (text vyšel německy v r. 1969), Vědecká knihovna Olomouc, sign. B II 348.566, v ANM stroj. 73 ll., inv. č. 377.

Seznam zkratk k článku i bibliografii

AHAH – Acta Historiae Artium Hungaricae

A SIA – Architekt SIA

ANM – Archiv Národního muzea

Ba – Bratislava

CE – Centrální Jevropa

ČSAV – Československá akademie věd

ČSPS – Časopis Společnosti přátel starožitností

ČSPSČ – Časopis Společnosti přátel starožitností československých

ČPVSaPR – Časopis pre výskum Slovenska a Podkarpatskej Rusi
DaS – časopis Dějiny a současnost
DS – Dnešné Slovensko
KČT – Klub českých turistů
KNV – krajský národní výbor
KS – Katolícke Slovensko
KSSPPaOP – Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody
LL – Lidové listy
MSPSOP – Mestská správa pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave
MT – Monumentorum tutela
NL – Národní listy
NO – Národní osvobození
NPÚ – Národní památkový ústav
NV – Naša veda
NVČ – Národopisný věstník československý
ONV – Okresní národní výbor
Osn – Ottův slovník naučný
PA – Památky archeologické
PaM – Pamiatky a múzeá
PAaM – Památky archeologické a místopisné
PaP – Pamiatky a príroda
PaPř – Památky a příroda
PÉČE – Památková péče
PÚ – Pamiatkový ústav, Bratislava
RKpPDU – Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění
SaTN – Sportovní a turistické nakladatelství
SAV – Slovenská akadémia vied
SlavR – Slawische Rundschau
SISt – Slovenský staviteľ
SMSS – sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti
SMaVO – Stavba měst a venkovských obcí
SMS – sborník Matice slovenskej
SNKLHU – Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění
SpČVP – Sborník pro českou výtvarnou práci
SPFFBU – Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity
SOF – Südostforschungen
SPS – Státní památková správa
SSV – Spolok Svätého Vojtecha
STN – Státní tělovýchovné nakladatelství
SUoS – sborník Umění na Slovensku
SÚPPOP – Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze
SÚPPOP – Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave
SVKL – Slovenské vydavateľstvo krásnej literatury

U – Umění

UK Ba – Univerzitní knihovna v Bratislavě

UsŠ – Učená společnost Šafaříkova

VČ – Vlastivědný časopis

VS – Volné směry

VKzSP – Za starou Prahu – Věstník pro ochranu památek

VVM – Vlastivědný sborník moravský

ZOVMvV – Zprávy okresního vlastivědného musea ve Vyškově

ZPP – Zprávy památkové péče